

Babayeva A. Peculiarities of Preparatory Lawsuit on the Basis of Agreements

The questions of preparatory trial on the basis of agreements are investigated. Its features compared with the general order of preparatory trial are considered. The essence of preparatory trial, its tasks, legal bases and the place of this institute in system of the criminal procedure is defined.

The scientific article purpose lies in research of remedial aspects of application of agreements in criminal proceedings from the point of view of their influence on features of preparatory trial as independent stage of criminal trial.

Preparatory trial on the basis of agreements is more simple and short compared with the general order of judicial consideration. In such preparatory trial the general rules of proceeding should be observed. At the same time, it has specificity on a circle of the subjects taking in it part.

On the basis of the theoretical research of features of preparatory trial conducted in article on the basis of agreements the conclusion is formulated that the decision court of a question on the statement or refusal in the statement of agreements at a stage of preparatory trial is predetermined by requirements of remedial economy which provide simplification and acceleration of criminal proceedings on the basis of agreements. At the same time, acceptance possibility at this stage of a sentence on the basis of the agreement demands reevaluation of a role of preparatory trial in system of stages of criminal process and its definition as stage alternative to judicial proceedings in which in certain cases there is a consideration and the decision court of criminal cases as a matter of fact.

Key words: preparatory trial, criminal proceedings, criminal trial stages, criminal proceedings on the basis of agreements, judicial proceedings, verdict on the basis of an agreement.

УДК 343.8

А. І. Богатирьов

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

У статті розкрито особливості інституціонального підходу до вивчення проблем злочинності в місцях несвободи, що виявляються в причинному комплексі вчинених у місцях несвободи кримінальних правопорушень і мотивації формування злочинної поведінки як засуджених, які відбувають кримінальне покарання, так і персоналу, який, забезпечуючи кримінально-виконавчий процес, вчиняє кримінальні правопорушення.

Ключові слова: особливості інституціоналізації; злочинність; місця несвободи; засуджені; персонал.

Постановка проблеми. Злочинність у місцях несвободи є відтермінованим наслідком розвитку суспільства, а тому європейське майбутнє України як демократичної, соціальної та правової держави залежить від реалій сьогодення. Початок дев'яностих років ХХ століття засвідчив процес глобальної криміналізації усіх сфер життя українського суспільства, досягши у своєму розвитку таких масштабів, які дозволили кримінологам твердити про системну кризу державного механізму забезпечення законності й правопорядку в країні та потребі переосмислення проявів злочинності взагалі, й у місцях несвободи зокрема.

Причиною такого процесу вважається недостатній контроль держави над новими криміногенними факторами, втрата нею більшості реальних можливостей дієвої нейтралізації злочинності в умовах, які склались, і, як наслідок, неможливість гарантувати безпеку значній частині населення країни. Принагідно зазначимо, що проблема ефективної реакції влади на злочинність у місцях несвободи відноситься до одвічних соціальних проблем, актуальних у всі часи існування держави.

Системна політична та економічна кризи, що останніми роками спостерігаються в Україні, негативно впливають на всі сфери суспільного життя та є підґрунтям однієї зі специфічних форм організованої злочинності. До несприятливих суспільних процесів слід віднести: олігархізацію політичної еліти, яка керує державою; криміналізацію суспільства; неспроможність правоохоронних органів та суду захистити населення країни від злочинного середовища; вчинення особами, які відбувають покарання та які працюють у місцях несвободи, кримінальних правопорушень.

Отже, самостійне вивчення особливостей інституціонального підходу до вивчення проблем злочинності в місцях несвободи дозволяє більш глибоко дослідити специфіку її детермінації, а також розробити диференційовані заходи її запобігання серед засуджених і персоналу виправних та виховних колоній, виправних центрів і слідчих ізоляторів.

До того ж, кримінальні навички, набуті ув'язненими в слідчих ізоляторах та засудженими під час відбування покарань у виправних, виховних колоніях і у виправних центрах Міністерства юстиції України, не в поодиноких випадках супроводжують їх протягом тривалого часу, якщо не все життя, визначаючи асоціальний і протиправний характер їх поступенітенціарної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фрагментарне дослідження інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях несвободи знаходимо в працях вітчизняних учених О.М. Бандурки, І.В. Боднара, Р.С. Веприцького, В.М. Дрьоміна, О.М. Джужі, Д.О. Зубова, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, В.І. Поклада, В.М. Поповича, Ю.В. Орлова, О.М. Литвинова, В.О. Тулякова, а також зарубіжних науковців В.В. Лунсева, В.В. Цурікова й деяких інших, де послідовно формується та впроваджується в кримінологічну науку уявлення про інституціональний характер вивчення проблем злочинності в місцях несвободи.

Саме аналіз праць цих учених, результати їх емпіричних досліджень свідчать, що питання, пов'язані зі злочинністю в місцях несвободи, потребують подальшого наукового розроблення й вимагають свого сучасного бачення й осмислення. Звертаючись до стислої характеристики сучасного стану інституціонального підходу до вивчення проблеми злочинності в місцях несвободи, слід зазначити, що вона лише зароджується у вітчизняній кримінологічній науці й майже не має у своєму арсеналі фундаментальних теоретичних досліджень.

Формування цілей. Метою статті є розкриття особливостей інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях

несвободи, на підставі чого сформулювати визначення інституалізація органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України як один з елементів механізму антикриміногенного впливу на злочинність у місцях несповоди цього відомства.

Виклад основного матеріалу. Злочинність у місцях несповоди є негативним соціально-правовим явищем, що об'єднує сукупність кримінально-караних діянь, пов'язаних з процесом виконання та відбування покарань, має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики, через що вимагає специфічних державних і недержавних заходів впливу на тих, хто вчиняє в місцях несповоди кримінальне правопорушення.

Злочинність у місцях несповоди, як показує дослідження, характеризується низкою відмінних інституціональних особливостей, що виявляються в причинному комплексі вчинених у місцях несповоди кримінальних правопорушень та мотивації формування злочинної поведінки як засуджених, які відбувають кримінальне покарання, так і персоналу, який забезпечуючи кримінально-виконавчий процес у місцях несповоди Міністерства юстиції України, вчиняє кримінальні правопорушення.

Таким чином, проведення Міністерством юстиції України реформ у пенітенціарній сфері не може обійти проблему злочинності в місцях несповоди, яка, на нашу думку, повинна проходити в якісно іншому організаційно-правовому просторі. Наведене зауваження видається особливо важливим через те, що після 2014 року кількість засуджених і персоналу установ виконання покарань скоротилося майже вдвічі, але вчинення кримінальних правопорушень у місцях несповоди, на жаль, не зменшилось.

Варто також зауважити, що на особливості інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях несповоди впливає й державна політика у сфері виконання покарань та пробації, яка за даними вчених-пенітенціаристів потребує свого вдосконалення й орієнтації на дотримання в місцях несповоди вимог міжнародних стандартів поводження із засудженими та ув'язненими, вироблення дієвих механізмів запобігання вчинення кримінальних правопорушень у місцях несповоди, гарантування безпеки як засудженим, так і персоналу.

Особливе місце в реалізації цього напряму належить Міністерству юстиції України у сфері виконання покарань і пробації, чільне місце в структурі якої відведено виправним та виховним колоніям, виправним центрам, слідчим ізоляторам. Саме в них криміногенна мотивація засуджених істотно впливає не тільки на їх поведінку, а й на недоліки організаційно-управлінського характеру в частині послаблення контролю за поведінкою засуджених і формального характеру соціально-виховних, профілактичних заходів, які здійснюються для запобігання вчинення кримінальних правопорушень.

Серед завдань виправних та виховних колоній, виправних центрів і слідчих ізоляторів (далі – місця несповоди) окремо слід виділити встановлення причин та умов, що породжують злочинну поведінку серед осіб у місцях несповоди або сприяють їй. На жаль, заборони, встановлені

законом про кримінальну відповідальність, кримінально-виконавчим кодексом та відомчими нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України не завжди забезпечують суб'єктів запобігання злочинності в місцях несвободи належним інструментарієм правового, психолого-педагогічного, соціально-виховного та профілактичного впливу.

Отже, самостійне вивчення особливостей інституціонального підходу дослідження проблеми злочинності в місцях несвободи дозволяє більш глибоко дослідити специфіку її детермінації, а також розробити диференційовані заходи її запобігання серед засуджених у місцях несвободи та їх персоналу.

Усе це вимагає від кримінологічної науки ґрунтовного дослідження з метою вироблення науково обґрунтованих пропозицій для практичної їх реалізації в установах виконання покарань Міністерства юстиції України. Найбільш дотично до предмета дослідження особливостей інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях несвободи слід віднести праці зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема, Цурікова В.В. «Інституціональне середовище та злочинна поведінка» (2006 рік) [1, с. 33] та Дрьоміна В.М. «Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства» (2009 рік) [2, с. 45], у яких послідовно впроваджується комплексне уявлення про інституціональний характер кримінальної активності осіб, які вчиняють злочини.

Дрьомін В.М., розглядаючи інституціональний характер кримінальних практик, наголошує на тому, що результатом їх проявів є деінституалізація базових соціальних інститутів (економіки, політики, правопорядок тощо). А тому в Україні на сьогодні сформувався особливий механізм функціонування кримінальних практик, який визнається як система сталих правил поведінки між кримінальними структурами і правоохоронними органами. Більше того, як зазначає вчений, інституалізація злочинної діяльності окремого індивідуума спонукає до кримінальної практики інших людей, які стають залежними від злочинної діяльності. Таким чином, об'єктивною основою інституціоналізації злочинності є соціальна аномія як результат перехідного стану суспільства та дисфункції офіційних державних інституцій, які тісно пов'язані із забезпеченням правопорядку в країні [2, с. 523].

Доречно також звернути увагу й на зауваження Ю.В. Орла щодо інституціональної злочинності. На його думку, безперечним здобутком інституціональної кримінології є формування своєрідних семіопатичних мостів між розрізненими соціологічними й кримінологічними вченнями, між злочинністю та соціальними інститутами, налагоджування трансгалузевого міжсистемного бачення природи злочинності. Остання в такому ракурсі набуває значення соціальної проєкції дисфункцій відповідних соціальних інститутів, а тому може бути досліджена й нейтралізована (знижена) саме через них же [3, с. 15-16].

Для розкриття особливостей інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях несвободи ми провели експериментальне дослідження в контексті їх соціально-економічних витрат, яке посідає важливе місце серед надзвичайно широкого комплексу питань, що

виникають у місцях несвободи під час виконання й відбування кримінальних покарань.

Зокрема, це експериментальне дослідження набуває значної актуальності в умовах гуманістичного спрямування змісту кримінально-правової політики та практики її реалізації, результатом якої є щорічне або збільшення, або зменшення в Україні кількості засуджених та питома вага позбавлених волі осіб у структурі судимості (із 36,9 % у 2013 р. до 23 % у 2017 р.) [4].

Отже, злочинність у місцях несвободи виступає не тільки як різновид загальної, кримінологічної, а й рецидивної злочинності. Іншими словами, поняття злочинності, пенітенціарної злочинності та кримінологічної злочинності співвідносяться як загальне та спеціальне.

Засуджена особа за вчинений злочин вивчається нами з таких позицій:

1) індивідуальні особливості засудженого (народження, психічні та фізичні властивості, вік, стать, виховання, професія, сімейний стан);

2) вплив на засудженого соціальних фонових явищ (алкоголь, наркотики, релігія, безробіття, житлові умови, насильство в сім'ї тощо);

3) вплив на особу природних факторів (пора року, клімат тощо).

Злочинність у місцях несвободи виявляється здебільшого у формі пенітенціарного рецидиву та має низку суттєвих інституціональних особливостей, які потрібно враховувати при її запобіганні в місцях несвободи. Серед них ми виділяємо: 1) причинний комплекс цієї злочинності; 2) коло потенційних засуджених, які вчинили та схильні вчиняти в місцях несвободи кримінальне правопорушення; 3) структуру й характер суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, вчинених засудженими та персоналом місць несвободи кримінальних правопорушень.

Таким чином, особливості інституціонального підходу вивчення проблеми злочинності в місцях несвободи слід визнавати як додаткові фактори, що відносяться до процесу кримінального впровадження й осуду потенційних осіб за вчинення в місцях несвободи кримінальних правопорушень, а також фактори, які відносяться до процесу відбування ними покарання у вигляді позбавлення волі.

Загальні фактори (причини та умови), що породжують злочинність у місцях несвободи, становлять собою систему детермінантів, які негативно впливають на засуджених та персонал місць несвободи і взаємодіють між собою: загальносоціальних (економічних, політичних та інших соціальних особливостей всього суспільства, або класу чи соціального прошарку до яких відносяться правопорушники), міжособистісних (відносяться до тих малих груп, у які входять правопорушники) особистісних (демографічні, психофізичні та інші особливості кожного правопорушника).

Саме вони й складають основу можливої небезпеки вчинення в місцях несвободи кримінальних правопорушень з боку засуджених та персоналу. Водночас небезпека вчинення в місцях несвободи нових кримінальних правопорушень ускладнюється негативним впливом вказаних вище факторів. Серед найбільш істотних ми виокремлюємо:

- негативні наслідки концентрації раніше судимих засуджених, які впливають один на одного;

- недовіра діяльності адміністрації установ виконання покарань щодо забезпечення режиму утримання засуджених;

- низька роль соціально-виховної та психологічної роботи з ними, не зайнятість засуджених суспільно-корисною працею в місцях несвободи;

- професійна деформація працівників установ виконання покарань, що призводить до порушення службової дисципліни та проявів недозволених зв'язків засуджених, і як результат – вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, розробка й проведення експериментального дослідження злочинності в місцях несвободи та її практична реалізація вимагає звернути увагу на низку її особливостей інституціонального підходу, які суттєво впливають на ідею запобігання такої злочинності. Серед них слід виділити:

- обмежені фінансові ресурси суспільства на утримання засуджених у місцях несвободи. Ціна запобігання злочинності в місцях несвободи за даними дослідження школи «Інтелект» дуже низька й у багато разів перевищує ціну вчинення в місцях несвободи нового кримінального правопорушення;

- оцінку латентності вчинених у місцях несвободи кримінальних правопорушень як засудженими, так і персоналом. Узагальнені дані дослідження вчинених у місцях несвободи кримінальних правопорушень за п'ять років (2012-2016 р.) показують, що насправді існує латентність, яка, на жаль, у декілька разів перевищує зареєстровану її частину;

- спрощені уявлення Міністерства юстиції України та окремих вітчизняних учених про те, що злочинність у місцях несвободи, - це недовіра роботи самих установ виконання покарань, а тому їх усунення зведе нанівець проблему злочинності в місцях несвободи, що видається вкрай сумнівним.

Саме тому експериментальне дослідження злочинності в місцях несвободи нами розглядається як:

- структурно-логічна схема, яка передбачає: опис проблем злочинності в місцях несвободи, її інституціональні особливості, на розв'язання яких і спрямовано експериментальне дослідження; обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблем;

- обсяг і джерела фінансування експериментального дослідження; індикатори успішності реалізації експериментального дослідження;

- показники оцінки ефективності й виконання експериментального дослідження.

Це експериментальне дослідження буде проведено на базі Менської 91 установи виконання покарань Міністерства юстиції України в Чернігівській області, адже вона є єдиною в Україні, де утримуються колишні працівники правоохоронних органів і суду; 40% від утриманих засуджених – це особи, які мають вищу юридичну освіту й добре орієнтуються в системі правових знань.

Висновки. По-перше, інституціональний підхід вивчення проблем злочинності в місцях несвободи слід визнати як результат відсутності національної ідеології, втрати духовних цінностей, розповсюдження

правового нігілізму, зміну соціальних пріоритетів у бік корисливої направленості, непрофесіоналізм у пенітенціарній системі.

По-друге, ураховуючи той факт, що інституціональний підхід вивчення проблем злочинності в місцях несвободи раніше не розглядався, що безумовно, звужувало предмет пенітенціарної кримінології та не дозволяло суспільству об'єктивно оцінити наслідки вчинення в місцях несвободи нового кримінального правопорушення.

По-третє, дослідження особливостей інституціонального підходу вивчення проблем злочинності в місцях несвободи створить умови вченим пенітенціарістам розширити вектор вивчення пенітенціарної кримінології і дозволить отримати кількісно-якісну оцінку загальних соціально-економічних витрат суспільства (держави, соціальних інститутів, утримуваної особи, третіх осіб), пов'язаних з вчиненням нових кримінальних правопорушень у місцях несвободи.

Використані джерела:

1. Цуриков В. И. Институциональная среда и преступное поведение. Кострома: Изд-во КГСХА, 2006. 248 с.
2. Дремин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества : моногр. Одеса: Юридична література, 2009. 614 с.
3. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 656 с.
4. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>

Стаття надійшла до редколегії 20.06.2017

Bohatyrev A. I. Особенности институционального подхода к изучению проблем преступности в местах несвободы

В статье раскрыты особенности институционального подхода к изучению проблем преступности в местах несвободы, которые проявляются в причинном комплексе совершенных в местах несвободы уголовных правонарушений и мотивации формирования преступного поведения как у осужденных, отбывающих уголовное наказание, так и персонала, который обеспечивая уголовно-исполнительный процесс, совершает уголовные преступления.

Ключевые слова: *особенности институционализации; преступность; места несвободы; осужденные; персонал.*

Bohatyrov A. Peculiarities of Institutional Approach of Studying Criminal Problems in Custodial Settings

The article deals with the features of institutional approach of studying of problems of crime in custodial setting. There are manifested in the causal complex of offenses committed in custodial setting and the motivation of the formation of criminal behavior in convicts, who are serving a criminal punishment, and in personnel, who are providing a criminal-executive process and commits criminal offenses. Features of institutional approach of studying of a problem of crime in custodial setting state policy in the sphere of execution of punishments and a probation which demands the

improvement on orientation of observance in the cities of unfreedom of requirements of the international standards of treatment of convicts and prisoners, developments of effective mechanisms of prevention of commission of criminal offenses in custodial setting, safety by the convict and personnel influences.

To problems of custodial setting it is necessary to allocate establishment of the reasons and conditions promoting criminal behavior among persons in custodial setting. The bans established by the law on criminal liability the criminal and executive code and departmental normative legal acts of the Ministry of Justice of Ukraine not always provide subjects of prevention of crime in custodial setting with due tools of legal, psychology and pedagogical, social and educational and preventive influence.

Studying of the convict for new crime is studied by us from the following positions: specific features of the convict (the birth, mental and physical properties, age, sex, education, a profession, marital status) impact on the convict of the social background phenomena (alcohol, drugs, religion, unemployment, living conditions, violence in family, etc.); influence on the person of natural factors (season, climate, etc.).

It is necessary to recognize institutional approach of studying of problems of crime in custodial setting that result of lack of national ideology, loss of cultural wealth, distribution of legal nihilism, change of social priorities towards mercenary orientation, nonprofessionalism in penal system. The research of features of institutional approach of studying of problems of crime in custodial setting will create conditions to scientific penitentiary to expand a vector of studying of penitentiary criminology and will allow to receive quantitative quality standard of the general social and economic expenses of society (the states, social institutes, withheld the person, the third parties) connected with commission of new criminal offenses in custodial setting.

Keywords: *features; institutionalization; crime; custodial setting, convicts, personnel.*

УДК 343.8

К. В. Бондарева

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІЯВУ ЗЛІСНОЇ НЕПОКОРИ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті проведено дослідження окремих аспектів вияву злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань. Здійснено аналіз причин, умов та мотивів допущення засудженими такого порушення режиму відбування покарання як відмова від виконання робіт з благоустрою території колонії та поліпшення житлово-побутових умов засуджених, який є найбільш поширеним виявом злісної непокори.

Ключові слова: *злісна непокора, відмова від робіт, благоустрій території колонії, законні вимоги, засуджений, порушення режиму.*

Постановка проблеми. Останнім часом серед науковців тривають дискусії щодо декриміналізації ст. 391 КК України, що вилилось у законодавчій ініціативі народних депутатів України (законопроект № 2708 від 23.04.2015), мотивуючи це неадекватністю, суб'єктивним ставленням персоналу установи до засуджених, а також можливою корупційною складовою. Проте парламент відхилив вказану ініціативу. Окрім цього, завдяки Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до